

הלכה | מוסר | מידות שיעורי דעה

לרפו"ש מרים פרל בת מלכה שתח"י

הל' תלמוד תורה סי' רמו סעי' יב - יג

מתי מותר לשאול את רבו

שו"ע - אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד עד שתתישב דעתו עליו, ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שיתיישב וינוח, ואין שואלים שניים כאחד.

שו"ע - אין שואלים מעומד ואין משיבים מעומד, וי"א כששואלים דבר הלכה צריך לעמוד ולא מגבוה, ולא מרחוק, ולא מאחורי הזקנים, ואין שואלים אלא בענין אין שואלים אלא מיראה, ולא ישאל בענין יותר מג' הלכות. דהיינו לאחר שאל ג' קושיות יחכה לתשובה ואח"כ ישאל עוד. ערוך השולחן שם:

כיבוד תלמידי חכמים הוא באופן שלא ישאל אותו במקום שאינו עוסק בן כעת, וגם לא יצעק אליו ממרחק או מגבוה, אלא יבוא אליו מקרוב וישאל בכבוד וביראה, ואלו הנהגות של כבוד, וכן לא ישאל בענין יותר מג' הלכות ולא שמענו שנוהגים כן.

אין שואלים לרב עד שתנוח דעתו - בדרך כלל מי שבא מן הדרך אין דעתו מיושבת עליו, לפיכך אין לשאול עד שתנוח דעתו. ושאלו פעם את מרן הגרי"ש למה אינו יוצא מירושלים לשמש כסנדק בבריתות, ואילו חתנו הגר"ח קנייבסקי יוצא לכל רחבי הארץ?! והוא ענה שלחתנו יש כח ריכוז עצום שאינו מסיח דעת כלל ולכן אין הבדל היכן הוא נמצא! וסיפר הרב שאשתו היתה נוכחת פעם בשמחה משפחתית והגרר"ק נכנס לאולם בטעות דרך העזרת נשים! וכל הנשים נבהלו ורצו לכל הצדדים, והרבנית קנייבסקי היתה שם ואמרה בחיוך 'אין לכם ממה להיבהל הוא לא רואה אף אחת מכם'!

כתב הב"ח סי' רמב מי שמיצר ואין דעתו מיושבת עליו אל יורה בשעה שהוא מיצר דכתיב "בצר אל יורה", ומדת חסידות לכל בעל הוראה שיהא נוהר מלהורות בכל הני ד' פרק הדר' כגון ביומא דרתח, או בא מן הדרך ברגלו, או ביתא דאית ביה שכרא או הרסנא (ריח רע המטרידו) אבל אין שם איסור אפילו לכתחילה עכ"ל.

ולכן מורה הוראה השרוי בצער, או אם ראשו טרוד מאד לכתחילה לא להורות. (וכן הגר"ש וואזנר כשאשתו היתה מוטלת על ערש דווי ושלחו לו קו' חמורה בענייני ערלה, ולאחר שהשיב הוסיף שכיון שהוא שרוי כעת בצער גדול ולכן מעדיף שלא לפסוק הלכות). וזה מומדת חסידות אבל מעיקר הדין מותר והכל לפי הענין כפי מדת הטיידה ומדת הצער.

וכן מעשים שבכל יום ששואלים למורי הוראה כשהם מהלכים בדרך ולא מצינו שנוהגים איסור בדבר, אלא על כרחך צ"ל דהשו"ע איירי כאשר הרב נכנס לבית המדרש לא ישאלנו עד שיגיע למקומו, כי כשהוא מחפש את מקומו לשבת אז חסר ביישוב הדעת, אבל מהלך בדרך מסתבר שאין חיסרון ביישוב הדעת.

(ומעשה באחד שהיה מו"ק לבית מרן הגרי"ש ושם לב שבשעה שהגר"ש יורד מהמדרגות אין שם איש! ולמחרת חיכה לו למעלה וכאשר הגרי"ש החל לרדת הוא התחיל לסבבו בקושיות... לאחר כמה ימים הגרי"ש אמר למקורביו שהוא מעדיף שלא לענות לשואלים כשהוא יורד במדרגות!). ולכן יזהר שלא לשאול במצבים מסויימים שאין לרב יישוב הדעת, והכל לפי הענין.

אין שואלין את הרב בענין אחר

שו"ע - ואין שואלים את הרב מענין אחר, אלא מאותו ענין שהם עוסקים בו כדי שלא יתבייש.

גמ' שבת ג. בעי מיניה רב מרבי וכו' א"ל רב חייא לרב בר פחתי לא אמינא לך כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי דילמא לאו אדעתיה, דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כספתיה.

וכן פסק הרמב"ם ת"ת פ"ד ה"ז אין שואלים לרב אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו כדי שלא יתבייש.

כתב הכס"מ כלומר דלעיל אמר שלא ישאל את הרב רק באותו נושא שלומדים, שאם לומדים דיני שבת אל ישאלנו בדיני יו"ט, והשתא קאמר שאפילו באותו נושא עצמו אין שואלים אלא בענין שהם לומדים, כלומר שאם הם עוסקים בענייני הוצאה אל ישאלו חבית שנשברה עכ"ל.

מקשה החת"ס שבת ג: מאי קפידא היא זו הלא גדר ת"ח הוא ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ואפילו במסכתא שאינו עוסק בה עתה?

מיישב החת"ס וז"ל: אלא אי היה רב מפרש ספיקתו והיה שואל ודיו, והיה רבי יודע ומבין מאיזה מקום נולד הספק, ויען היות רבי בקי בכל הש"ס ושואלים אותו בכל מקום ויודע להשיב, היה נותן אל לבו כל חלקי הסותר מה בין ידו לגופו ומיישב כהלכה, אך רב שאל סתמא עקירת גופו כעקירת חפץ דמי או לא, ורבי דקאי במסכתא אחריתי אי לאו דגברא רבה הוא אינו זוכר כל מקום שימצא סתירה לסברתו ומשיב מסברא. ושוב היה רב מקשה איתיביה ושוב היה רבי משיב שינויא דחיקא כדרך שקיל וטרי בש"ס והיינו דקאמר אי לאו גברא רבה היה משני לך שינויי דלא שינויי עכ"ל.

מבואר מדבריו דכאשר השואל מונח בכל חלקי הסוגיא, וכל חפצו הוא לבחון איך הרב מכריע, והא בא להתקילו בקושיא 'תמימה' מה ההלכה בכך וכך? וכשיענה לו יתקיפנו עזות ממקום אחר 'שהרי כתוב שם כך וכך' וכדו', זה אסור כדי שלא יתבייש, שהרי לאו כל כמיניה שיהא מונח בכל התורה כולה בעומק העיון כל הזמן.

אבל לשאול בסוגיא מסוגיות הש"ס שהרב יודע את עיקרי הדברים ובכוחו לעיין ולבדוק ולפסוק היאך לנהוג למעשה ודאי מותר, וכן הדרך הנכונה שלא להכשילו אלא לפרוס את כל צדדי הספק והסוגיא לפני הרב ואז להקשות מה הדין.

מבחנים לתלמידים

שו"ע - ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה לפניהם כדי לחדדם, וכדי שידע אם הם זוכרים מה שלומדים, ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרזם.

מבואר שהמלמד צריך לערוך בוחני פתע, ולשאול אותם שאלות מטעות וכל כיוצ"ב, וגם אם הם יתביישו מכך מותר, שזה ממריץ אותם לדעת את העניינים הנלמדים, ולכן מותר בכל מיני שיטות לגרום שידעו ויתאמצו לדעת וללמוד (וא"צ לומר דאם הבינונות יגרום לחלישות יש לנהוג בחכמה והכל לפי הענין ופשוט!).

והמשגיח הגר"מ חדש היה משבח מאד עריכת מבחנים, והוכיח מהא דמבואר בגמ' כתובות כ: שאדם שראה מעשה ויודע שעלולים לקרוא לו להעיד בפניו בי"ד זה גורם לכך שהוא יזכור את עדותו גם לאחר שישיים שנה! זהו כוחו של הבחינה.

צריך הכנעה בכדי להיות כלי קיבול

עוד הוכיח המשגיח הגר"מ חדש יסוד גדול מביאור דברי הגמ' ב"ק כ. א"ל רב חסדא לרמי בר חמא הדר בחצר חבירו צריך להעלות לו שכר או אין צריך? א"ל מתניתין היא: הי מתניתין? א"ל לך תשמש לי. רש"י - כשתשמשני שימוש אחד אומר לך. שקל סודריה כך ליה א"ל וכו' אמר רבא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה דאע"ג דלא דמי למתני קבלה מיניה.

וקשה טובא רב חסדא היה גדול הדור, ורבא ורמי בר חמא היו חתניו ותלמידיו, ולמה כששאל רב חסדא את חתנו רמי בר חמא קו' הוא ענה לו לאחר שתשמשני אענה לך?

מסביר הגר"מ חדש שרמי בר חמא ידע שאפשר לדחות את הראיה שלו בקלות, אך הוא סבר שתירוצו הוא לאמיתה של תורה, וכדי שרב חסדא יקבל ממנו את התירוץ, ביקשו שישמשנו ורק אז יתכן שהוא יקבל את תירוצו, וזה עבד! וע"ז רבא אמר איך יתכן שרב חסדא יקבל כזאת סברא!

והיסוד בזה הוא למשל אם יש לאדם שני כוסות אחד ריק ואחד מלא ורוצה לשפוך מאחד לשני, אם הם יהיו באותו גובה וינסה להעביר מאחד לשני הכל ישפך על השולחן.

וכדי שהכוס השניה תקבל את מה שיש בראשונה, הוא צריך להשפיל את המקבל קצת כדי שיהיה כלי קיבול, ומבואר שצריך קצת הכנעה כדי לקבל תורה מהרב, ואמנם זה לא סותר לכך שהרב צריך לאהוב ולכבד את תלמידיו, אבל צריך שתהא הכנעה של התלמיד כלפי הרב, ולכן רמי בר חמא ביקש מרב חסדא לשמשו שימוש אחד!

ומבואר כאן תוספת הסבר שצריך לנהוג ברבו כבוד כמש"כ השו"ע, ולא ח"ו להחציף פנים כנגדו ולא רק משום כבוד התורה אלא עוד טעם שלא שייך לקבל ממנו אם אין הכנעה, וזה סיבה גם שהרב לא יבזה עצמו בפני תלמידיו, כמש"כ לעיל.